

145# רב ג' GESNER

48 ש"ס

ת"ש 2002 (2002)

יונתן ד' סרנה תרבות יהודית באה לאמריקה

מאות בשנים דבק ביהדות צפון אמריקה כתם של נחשלות תרבותית. רבי יצחק מאיר וייז, מנהיגה של היהדות הרפורמית בארצות-הברית במאה התשע-עשרה, סיפר, כאשר הגיע לניו-יורק ב-1846, מצא שם "רק שלושה אנשים בתחום חיי הפרט, שלא ידעו יהודי או תלמודי כלשהו... בורות פרשה שלטונה ואפלה שררה."¹ אף ב-1894 עדיין קבל סטירוס אדלר, אז הספרן של מכון סמיתסוניאן, שאין ליהדות אמריקה "לשפירוט, לא פרסומים, לא מלומדים משלה."² בעיני רבנים אירופים במאה התשע-עשרה הייתה אמריקה "טרייפנען מדינה". היעדרם של ספרים יהודיים של לימוד ופרסום ספרים יהודיים חדשים מיטיב להסביר מדוע.³

שני המנהיגים הדתיים היהודיים הבולטים באמריקה של המאה התשע-עשרה, יצחק מאיר וייז (1806-1868) בפילדלפיה ויצחק מאיר וייז בסינסינאטי (1819-1900), נחלצו להיאבק במצב עגום זה. בהיותם מוטרדים מהיעדר איכות בחינוך היהודי וברצונם

לחזק את חיי הדת היהודיים – הראשון כמלח האורתודוקסיה והשני כמקדם הרפורמה (זו וזו – בגירסתה האמריקנית) – הפעילו שניהם תכניות נמרצות להפקת פרסומים. השניים לבדם חיברו, פרסמו וערכו קרוב ל-50 עבודות וערכו את שלושת כתבי העת המובילים של הקהילה. מושפעים מן הדמוקרטיזציה של התרבות המודפסת, מהתרחבות התפוצה של העיתונות הדתית הנוצרית ומן ההצלחה הניכרת של "ספרים, חוברות ופרסומים מכל הסוגים" – הסתייעו וייז וליסר במלחמת המודפסת, לקדם באמצעותה שתי מטרות, שליסר עצמו

הגדירן עוד ב-1845: האחת – ציוד יהודי אמריקה ב"ידע אמונתם", והשנייה – חימושם ב"כלי מלחמה הולמים... מצד אחד נגד ההסתערות של המבקשים להעביר יהודים על דתם ומצד אחר נגד הכופרים."⁴ שתי מטרות אלה – החינוך היהודי והגנת הקהילה – מוסיפות מאז להיות הנושאים המרכזיים של התרבות המודפסת היהודית באמריקה.

עיתונים יהודיים – אלה של ליסר, וייז ואחרים – שלטו בחיי התרבות של יהודי אמריקה במאה התשע-עשרה, וגם אם לא היו אותו "מנוע כביר של תרבות מתרחבת" כמו העיתונות האוונגלית על-פי מוניטיה,⁵ הרי מילאו תפקיד חיוני בעצם עיצוב הרעיון של תרבות לאומית וקהילה יהודית. הם היו מקור ראשון במעלה לידיעות ולמידע פנים קהילתיים, שימשו במה לחינוך דתי ולוויכוחים ותפקדו בתור מוקד הרשת שחיברו יהודים מקצה הארץ עד קצה. בשנות מלחמת האזרחים הגיעו העיתונים היהודיים

**החינוך היהודי והגנת
הקהילה מוסיפים מאז
להיות הנושאים המרכזיים
של התרבות המודפסת
היהודית באמריקה**

שהופיעו בניו-יורק, בפילדלפיה, בסניסינטי ובסאן-פרנסיסקו למאות יישובים, אחדים מהם מקומות שבהם חי יהודי אחד ויחיד.⁶

במאה התשע-עשרה פרסמו גם יהודים אמריקאים ספרים – אלפים אחדים, למעשה – אבל ברובם הגדול היו אלה תעודות של מוסדות, הרצאות, דרשות, ספרי לימוד,

ככל שגדלה הקהילה היהודית, כן נפרמו הקשרים התרבותיים שליכדוה

סידורי תפילה, תרגומים וספרים מיובאים. הנרי פראנק, מהגר יהודי מבוואריה, ואחריו בנו ליאופולד הוציאו לאור למעלה מחמישים ספרים החל ב-1848 ועד 1849. "בלוך ושות'" (בהמשך "בלוך חברה להוצאה לאור"), חברה שנוסדה ב-1854 בסניסינטי על-ידי גיסו של יצחק מאיר ויין, הפיקה פי שלושה ויותר מכך. עשרות מדפיסים אחרים, יהודים ולא-יהודים כאחד, הפיקו גם הם ספרים בעלי עניין יהודי.⁷ ואולם, הספרים שראו אור בדרך זו לא נערכו כראוי והצריכו סבסוד

משמעותי כדי לאפשר את הופעתם. בהשוואה לגרמניה, שהיתה מרכז לתרבות ולמחקר מדעי יהודיים, נותרה התפוקה הספרותית של הקהילה היהודית באמריקה מביכה בדלותה. יהודים אמריקאים רבים ייבאו ספרים בתחום התרבות היהודית הרבה יותר משהפיקו באורח עצמאי, ומעט מאוד שהפיקו היה ראוי לייצוא.

במאה התשע-עשרה, שבמהלכה הוכפלה האוכלוסייה היהודית בארצות-הברית, גדלה התפוקה התרבותית בהתאם. הביבליוגרפיה המקיפה של ה"יודאיקה אמריקנה" שפורסמה עד 1900, מאת רוברט סינגרמן (Singerman), מאפשרת לכמת את התמורה הזאת.⁸ המספר הכולל של הפרסומים שנרשם מדי עשור מצביע על גידול איטי אך איתן, שהתרחב במהירות בשנות השמונים והתשעים של המאה התשע-עשרה, כדלהלן:

507	1859	עד	1850
565	1869	עד	1860
659	1879	עד	1870
1046	1889	עד	1880
2017	1899	עד	1890

עליה ניכרת חלה גם באיכות הפרסומים האמריקניים הנוגעים ליהודים, כפי שמוכיחים זאת ספרים, כמו *Songs of a Semite* (1882) לאמה לורוס, *The Jewish Law of Marriage and Divorce* של משה מילצינר (1884) והחלקים הראשונים מעבודתו הכבירה של מרקוס גיאסטרואו *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature* (1893-1886).

אבל ככל שגדלה הקהילה היהודית, כן נפרמו הקשרים התרבותיים שליכדוה. בקיעים התהוו לאורך קוויים דוריים, חברתיים, דתיים ומעמדיים. הלשון גם היא נהייתה לגורם מפְּלֵג, מכיוון שהיהודים דיברו בשורה של שפות – אנגלית, גרמנית, לדינו ובמיוחד יידיש, אבל כבר לא היתה להם אף לא שפה משותפת אחת.

בתקופת המעבר הזאת נשאו מנהיגים יהודים את עיניהם אל ספרים כמקור ישועה. ספרים היו סמל מסורתי לאחדות בקרב יהודים ולאורך ההיסטוריה והקנו מעמד הן

לפרטים שחיברו אותם והן לקהילות שהפיקו ורכשו אותם. קהילה שהוציאה ספרי איכות והתגאתה בספרייה גדולה, כבודה עלה בעיני עצמה ובעיני יהדות העולם זה, בדיוק, המעמד שאליו נכספה יהדות אמריקה, אשר צמחה והיתה כמעט בין לבין לאחת מחמש הקהילות היהודיות הגדולות בעולם. ייסוד "החברה היהודית להוצאת לאור" (JPS—Jewish Publication Society) בשנת 1888 ושורת מיזמים מכווני ספר שבה בעקבותיה הבטיחו לממש את המשאלה הזאת ולאחד אנגב כך את יהדות אמריקה.

הופעת תרבות יהודית אמריקנית

הופעת אמריקה כמרכז תרבותי של העולם היהודי חלה במהלך שני העשורים הראשונים של המאה העשרים, בעצם הזמן שבו החלה אמריקה טובעת את חותמה בדרכים אחרות רבות בזירה העולמית. בשנים אלה חוו יהודים, ילידי אמריקה ומהגרים גם יחד, תחושה של עצמאות תרבותית. לא עוד היו תלויים באירופה באשר לספרות גדולים ורעיונות חדשים; מעתה ידעו שביכולתם להפיקם בעצמם ולא עוד ראו צורך לפנות לאירופה כמקור לגיטימציה. יותר ויותר, גם אם לפעמים בריטון, העניקו להם האירופים את הכרתם.¹⁰

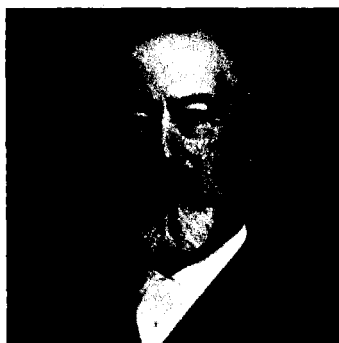
שני אירועים בתחילת המאה העשרים בישרו את "הגעת" יהדות אמריקה. האחד הופעת הכרך הראשון של ה-*Jewish Encyclopedia* ב-1901, שסימנה הן את העבר וההווה הסמכות התרבותית היהודית אל העולם החדש והן את המעבר של השיח המלומד היהודי לשפה האנגלית. המלומד היהודי ההונגרי וילהלם באכר, בסיקורו על הופעת האנציקלופדיה, הכתיר את ניו-יורק כ"מרכז החדש של העיוניים היהודיים".¹¹ ב-1902 בא שניאור זלמן (סלומון) שכטר, אחד המדענים היהודים הראשונים במעלה, מאנגליה לניו-יורק, כדי להיכנס לתפקיד ראש "הסמינר התיאולוגי היהודי" שהתארגן מחדש ודומה כי בואו הוסיף תוקף לקביעה שלעיל. בכניסתו לתפקידו, שנה בלבד לאחר תחילת הופעתה של האנציקלופדיה, חיזק אירוע שני זה את התחושה שתמורה תרבותית גדולה מתחוללת ושיהדות אמריקה נמצאת בעיצומה של התחזקות.

הספרים שראו אור בהוצאת ה-JPS, הגם שכוונו לקהל קוראים עממי, שיקפו גם הם מגמות אלו. בעשור השני של המאה העשרים הוציאה JPS לאור כתבים מקוריים חשובים של מחברים ידועי שם החיים באמריקה, בכללם: *The Legends of the Jews* (1913) מאת לוי (לואיס) גינזברג,¹² *Zionism* מאת ריצ'רד גוטהייל (1914) והחשוב מכולם *The Holy Scriptures*, תרגום אנגלי יהודי חדש לתנ"ך, בפיקוחו של המלומד היהודי האמריקאי מקס מרגוליס.¹³

גם ספרים שפורסמו באמריקה על-ידי יהודים אורתודוקסים מהגרים ממזרח אירופה שיקפו הכרה במעמדה החדש של יהדות אמריקה. מנחם בלונדהיים מצביע על העובדה שבמאה התשע-עשרה נשאו ספרים כאלה הסכמות מטעם רבנים במזרח אירופה. הרב היחיד מהמכהנים באמריקה, שהוכר כראוי לאשר הופעת ספר, היה רבה הראשי של ניו יורק יעקב יוסף. לעומת זאת, ברבע הראשון של המאה העשרים היתה עלייה חדה במספר ההסכמות שנתנו רבנים אורתודוקסים אמריקאים. יותר ממחצית החיבורים

האורתודוקסיים בשנים 1902-1925 נשאו אישורים רק מטעם רבנים אורתודוקסים המכהנים באמריקה וכמעט שבעים אחוזים מהם קיבלו אישור לפחות מטעם רב אחד כזה. משמעות הדבר, טוען בלונדהיים באורח משכנע, היא שמקור הלגיטימציה של המהגרים האורתודוקסים עבר במאה העשרים לאמריקה. ספריהם, לא פחות מן הספרים שפורסמו על-ידי JPS ועל-ידי מלומדים של הסמינר התיאולוגי היהודי, העידו כי יהדות אמריקה הגיעה לפרקה.¹⁴

העצמאות התרבותית לא הסתמכה, כמובן, על פרסום ספרים באופן בלבדי. כדי לזכות ביחס רציני כמרכז של תרבות יהודית וכדי לאפשר עיונים ברמה גבוהה, צריכה היתה היהדות האמריקנית להקים ספריות יהודיות ברמה עולמית. גם אלה צמחו בתחילת המאה העשרים, הן בזכות הלהט של סוחרים יהודים נמרצים מסוגו של

יעקב שיף

אפרים דינארד, שבנסיעותיו ברחבי העולם ליקט וייבא אוספים גדולים של יודאיקה, והן בשל נדבנותם רבת החזון של מנהיגים יהודים שוחרי ספר, כמו מאיר סולצברגר ויעקב שיף, שרכשו את האוספים האלה בשביל ספריות אמריקניות.¹⁵ ב-1904 תרם סולצברגר את ספרייתו הפרטית (שקובצה בחלקה הגדול בשיתוף עם דינארד) לסמינר התיאולוגי, בתקווה שמוסד זה יהיה ל"מרכז פעילות עצמאית במדעי היהדות". מאז 1910 החל ה"היברו יוניון קולג'י" בסינסינטי להתחרות בסמינר, במאמציו "לכנס ולשמר כל תעודה כתובה בנוגע לעבר היהודי". בעת הזאת התרבו גם הספריות היהודיות שבחסות רשויות עירוניות וארציות ואוניברסיטאות, שהבולטות ביניהן היא מחלקת היודאיקה (נוסדה ב-1898)

בספרייה העירונית של ניו-יורק, הספרייה של אוניברסיטת קליפורניה בברקלי, ספריית הקונגרס (שייסדה ב-1914 את המחלקה השמית, להלן החטיבה העברית) ואוניברסיטאות הארווארד וייל. חשיבות נודעת לעובדה, שאוספי היודאיקה העיקריים בספריות הציבוריות ובאוניברסיטאות נוסדו, תוחזקו וסווגו בנפרד מן האוספים הכלליים שבהן. שכן גם אם השיגו לימודי היהדות מקום על מדפי הספריות הגדולות של אמריקה, הרי הספרים היהודיים – כמו יהודי אמריקה עצמם – עדיין נותרו רחוקים משילוב מלא בזרם העיקרי.

כל הנושאים האלה – הופעתה התרבותית של יהדות אמריקה, השאיפה לאיחוד היהודים סביב תרבות מודפסת משותפת, המאמץ להגביר את החינוך היהודי וחייה הדת היהודיים והיחסים בין ספרים יהודיים לספרים לא-יהודיים – התנקזו באחד ממיוזמי המו"לות היהודיים השאפתניים ביותר באמריקה של תחילת המאה העשרים. היתה זאת "ספריית שיף של הקלאסיקה היהודית". המיזם, שהוכרז עליו בקול תרועה גדולה על-ידי ה-JPS ב-1915, ביקש להוציא לאור עשרים וחמישה כרכים של יצירות קלאסיות יהודיות בתרגום מקצועי ערוכות בקפידה, מלוות טקסטים, תרגומים והערות מדעיות, על-פי דגם "ספריית הקלאסיקה של לוב" (Loeb). יעקב שיף היה גיסו של לוב, והסמליות

התרבותית והדתית שבאה לידי ביטוי בשני המפעלים – בשני המקרים בחסות לספר, ספק אם יכלה להיות פחות שקופה. לוב, יהודי מתבולל שנשא נפשו להתקבלות חברתית,

קרא את שמו על הקאנון הספרותי המרכזי של התרבות המערבית, אשר החרים את כל יצירות התרבות היהודיות הגדולות שנכתבו בעברית, בארמית ובערבית. ואילו שיף, שהזדהה בגאווה כיהודי ובו להתבוללות, קרא את שמו הוא על אותן יצירות עצמן שהחרים גיסו. בעוד שמן הקלאסיקה של לוב עולה, שהיהודים מתרפסים לפני הציוויליזציה המערבית, הרי שהקלאסיקנים של שיף נועדו להוכיח את

ההפך – שליהודים ספרות קלאסית עשירה משלהם.¹⁶

הסדרה של שיף אף הוכיחה, שחקר טקסטואלי – "השוואה ועריכה זהירה של ... כתבים ומסמכים ראשוניים" – יכול מעתה להיעשות על-ידי מלומדים יהודים שפועלים בארצות

גם ספרים שפורסמו באמריקה על-ידי יהודים אורתודוקסים מהגרים ממזרח אירופה שיקפו הכרה במעמדה החדש של יהדות אמריקה

הברית. שני עשורים קודם ספק אם ניתן היה לגשת לחקר טקסטואלי שכזה באמריקה; הספרים וכתבי היד הנחוצים נמצאו מעבר לאוקינוס. עתה, הודות לספריות שבהן אוספי יודאיקה, שהוקמו באחרונה בארצות-הברית, נשתנה הכל. סדרת הקלאסיקה של שיף הוכיחה, שגם בתחום החקר הטקסטואלי הגיעה היהדות האמריקנית לבגרות.¹⁷

כערך מוסף, שמיום הקלאסיקה של שיף לא התכוון לו מלכתחילה, נהייתה אמריקה מרכז חשוב להדפסה בעברית. עד למלחמת העולם הראשונה היה לבתי הדפוס באמריקה רק כושר מוגבל בהדפסה בעברית. הביקוש היה זעום, ונמצא כי זול יותר לשלוח ספרים עבריים להדפסה באירופה או בארץ-ישראל.¹⁸ ההדפסה באיכות גבוהה מהסוג שנדרש על ידי ה-JPS להוצאת יצירות המופת שלה, לא נתאפשרה בעולם החדש. המלחמה, שניתקה את אמריקה מן הדפוס העברי האיכותי והביאה חורבן על כמה מבתי הדפוס העבריים הנודעים ביותר באירופה, הבליטה את המגרעות שבתלות מהסוג הזה. בתגובה על המצב שנוצר החליטה ה-JPS לרכוש דפוס עברי איכותי משלה: היו אלה שתי מכוונות מונוטיפי מתוצרת אירופית, בעלות מקלדות כפולות. הדפוס החדש, שהושק ב-1921, נוהל על-ידי עובד לשעבר (משה אלפרוביץ') של "דפוס האלמנה והאחים ראָם" רב המוניטין בווילנה, שאינו קיים עוד. האיש גילם במדויק את העיתוק מאירופה לאמריקה שייצגו הדפוס וסדרת הקלאסיקה. במרוצת הזמן, קודם בהנהלת מוריס גייקובס במסגרת ה-JPS ואחרי 1950 כמיזם פרטי תחת שמו של גייקובס, נהיה המפעל לאחד המדפיסים המובילים בעולם התחומי ההיבראיקה והיודאיקה. באמצעות ספרים והדפסה הוא הבליט את התופעה החוזרת ונשנית לאורך ההיסטוריה היהודית: היווצרות מרכז תרבותי חדש מחורבות הישן.¹⁹

הסדרה הקלאסית של שיף, עם כל מה שהצליחה לחולל ולסמל, נכשלה ככלות הכל. מתוך עשרים וחמשת הכרכים המתוכננים מלכתחילה הופיעו רק תשעה; הוצאת היתר הורדה מן הפרק. כקבוצה, נמצאו היצירות הקלאסיות, שכלתניות מדי לרוב הקוראים. הן לא איחדו את יהודי אמריקה סביב קאנון תרבותי ובוודאי לא גרמו להרחבת גוף "הציוויליזציה המערבית" באופן שיכלול יצירות יהודיות. במבט לאחור עשתה

הסדרה דבר אחד: היא הצביעה על התהום שנפערה בקהילה היהודית באמריקה ביחס למשמעות ולתכלית של ספרים יהודיים. בצד אחד עמדה ה-JPS בתפיסתה האידיאליסטית והאליטיסטית-משהו ביחס לניתוב התרבותי, בראותה בספרים כלים להרים, לשלב ולשנות את הקהילה היהודית באמריקה; מנגד ניצבה התפיסה העממית ההמונית יותר ששפטה ספרים בעיקר על-פי סיכויי מכירתם, תועלתם וערכם המהנה. "חברת ההוצאה לאור בלוך" סימלה את הגישה הפרגמטית לספרים. בראיית שליחותה ובדרכי פעולתה ייצגה, במובן מסוים, את מה שלא אפיין את ה-JPS. בעוד שה-

"חברת ההוצאה לאור בלוך" סימלה את הגישה הפרגמטית לספרים, מה שלא אפיין את ה-JPS

JPS היתה אידיאליסטית, היתה הוצאת בלוך תועלתנית. על המו"ל ציארלס בלוך סופר, כי ראה בחיוב כל כתב יד שלהערכתו עשוי להכניס לו רווח. הוצאת בלוך הפיקה ומכרה קשת רחבה של ספרים יהודיים – שלה ושל אחרים – במספר שפות וכן גם ספרי לימוד ותשמישי קדושה. רחוקה מן הבררנות הקפדנית של JPS, שימשה הוצאת בלוך בלי היסוס "מיילדת ספרותית" לספרים מלומדים, מלומדים-למחצה ועממיים. בולטין המכירות שלה, אשר שימש במשך שנים כרישום האמין ביותר של ספרים יהודיים שבהדפסה,

הניח שציבור הקוראים היהודי מפוצל לערב רב של רמות תחכום, טעמים, אידיאולוגיות וזרמים דתיים, שלכל אחד מהם ביקוש ספרים מיוחד משלו.²⁰

גם הוצאות יהודיות ייחודיות, שהתמקדו במגורים צרים יותר של הקהילה, קמו בעת הזאת. החשובה שבהן היתה ה-Hebrew Publishing Company (נוסדה ב-1901) שפנתה בעיקר אל חוג לקוחות של קוראי עברית ודוברי יידיש. חברה זו הפיקה ושיווקה הכל, החל מכרטיסי ברכה ותווים של לחנים רומנטיים ועד לספרי לימוד וכתבים דתיים. היא סייעה ללקוחותיה לנווט את דרכם בין העולם הישן לעולם החדש, בהציעה להם ספרות תחינות שהורחה מאירופה לצד מילוני יידיש-אנגלית וספרי עזרה עצמית משווקים בחיזור נמרץ שנועדו לשלב בחברה את מי ששאפו להתקדם בה ולעודד את רוחם. כאלה היו, למשל: American Letter Writer with Useful Information וכן Treatise on Book Keeping (1902, באנגלית ובעברית) לאלכסנדר הרכבי, ו-Etiquette (1912) ליתשר"ק (איי גיי זווין). הנה כי כן, ספרים של תרבות גבוהה ותרבות נמוכה, בענייני דת ובנושאים חילוניים הונפקו על-ידי "החברה העברית להוצאה לאור", שהשכילה להבין כי אפילו שכבת הקוראים מקרב המהגרים חלוקה ומפולגת ועל כן פנתה אליה מכיוונים שונים בעת ובעונה אחת.²¹

בשנים בין המלחמות התחדדו קווי התפלגות אלה בתוך הקהילה היהודית. קץ ההגירה ההמונית לאמריקה, החרפת המתחים בין הדורות והזרמים הדתיים, צמיחת האידיאולוגיות האוניברסליות, הלאומית והמהפכנית, עליית האנטישמיות וכמובן רישום הבלתי נמנע של הכוחות החברתיים, התרבותיים, הפוליטיים והכלליים בחברה האמריקנית הכללית – טלטלו כולם את יהדות אמריקה בשנים אלה. ספרים וכתבי-עת, במקום ללכד את הקהילה, שיקפו וליבו את המחלוקות האלה. בתקופת מלחמת העולם השנייה יכלה יהדות אמריקה להתהדר באגודת תרבות יידישאית פר-קומוניסטית

(YKUF) ובארגון תרבות יידישאי מרכזי אנטי-קומוניסטי CYCO שפרסמו, שניהם, ספרים חשובים ביידיש, וכן בבתי הוצאה רפורמיים, קונסרבטיביים ואורתודוקסיים, במתני מספר הוצאות מלומדות ובמבחר בתי הוצאה שהשתדלו להפיק ספרי לימוד לתלמידי בתי ספר יהודיים.²² כתבי עת נפוצו עוד יותר, חלקית בהיענות לביקושים מצד גופים מקצועיים לבטאונים משלהם.²³

אחדות באמצעות ספרים

אבל עם כל הפיצול הניכר, הוסיף האידיאל של "אחדות באמצעות הספר" להיות מקור השראה למנהיגים יהודים. הספר נשאר סמל תרבותי יהודי חשוב והאפיון "עם הספר" הבדיל את היהודים משכניהם. כתוצאה מכך המאמץ "לשוב וללכד את היהודים באמצעות ספרים" התמיד במהלך המאה העשרים. כך, למשל, Jewish Communal Register (1918) העצום בן 1,600 העמודים, שפורסם על-ידי קהילת ניו-יורק, היה ניסיון למנות בין דפי הכריכה של ספר יחיד את כל המרכיבים המגוונים הרבים של יהדות ניו-יורק, בתקווה שהכריכה כסמל תבשר פעילות קהילתית מסודרת ומאורגנת כהלכה, מטרתו הסופית של הארגון. "השנתון היהודי האמריקני" (American Jewish Year Book), המופיע מאז 1899, הציג את יעדו באותה רוח. עורכו הוותיק הארי שניידרמן כתב ב-1948, כי התפקיד הראשון במעלה, שנועד לרישום שנתי זה של מאורעות ומגמות בעולם היהודי באמריקה ובעולם, הוא להיות מכשיר שיקדם את ההומוגניות של הקהילה היהודית בארצות-הברית. הוא היה משוכנע, שהשנתון עצמו הוא כלי של שינוי, המבקש "להחיות ולטפח בלבבות יהודי אמריקה את תחושת הקירבה והייעוד המשותף, זו שהניעה את קהילתנו למלא באופן ראוי את תפקיד האח הגדול כלפי אחינו שמעבר לים."²⁴

**עם כל הפיצול הניכר,
הוסיף האידיאל של
"אחדות באמצעות
הספר" להיות מקור
השראה למנהיגים יהודים**

שואה ותקומה

השמדת יהודי אירופה במלחמת העולם השנייה הפגישה את שני הנושאים ששלטו, כפי שנוכחנו לראות, בתולדות הספר היהודי באמריקה למן המאה התשע-עשרה: ראשית, השואה הוכיחה ליהדות אמריקה, אף בטרם נודעו במלואן הזוועות שחוללו הנאצים, כי היא נהייתה, כדברי ההיסטוריון יעקב רייזר מרקוס, "לב ... החיים היהודיים." הוא ציין כי "כמעט בכל מקום הושמדו ספרים יהודיים, וכמעט בשום מקום, זולת ארצות-הברית, אינם מודפסים."

שנית, יהדות ארצות-הברית, אחרי שנאפדה בגלימת המנהיגות התרבותית היהודית, שוב פנתה אל הספר במגמה ללכדה. הפקת סידור תפילה על-ידי "מועצת הסעד היהודית" בשביל החיילים היהודים בכוחות המזוינים של ארצות-הברית שיקפה את החתירה הזאת לאחדות. הוא הדין גם ב"מועצת הספר היהודי", שנוסדה ב-1942. לסיכום, שני היעדים השאפתניים האלה – כינון מרכז תרבות יהודי חדש באמריקה ושילוב יהודי אמריקה בקהילה כל-ארצית – היו מרכזיים בכל הפעילות המו"לית

היהודית מסוף המאה התשע-עשרה עד אמצע המאה העשרים. לעת הזאת נהייתה הקהילה היהודית האמריקנית ספקית תרבות של עצמה, ואחרי שנים של תחרות ירשה את אירופה כמרכז לא־רשמי של הפזורה היהודית, מעמד שאושר באורח טראגי על־ידי השואה. ואולם לאכזבתה הגדולה של העילית הקהילתית, האיחוד המלא של יהדות אמריקה לא קם. השיפורים בצינורות התקשורת אומנם חיזקו את הזיקה בין היהודים בארצונו־הברית, אבל כוחות השונות החברתית, הכלכלית, הפוליטית והדתית הכשילו את היווצרותה של תרבות קבוצתית משותפת. המוצר המודפס, במקום לאחד את יהודי אמריקה, מייצג את כל מה שמפלג אותם.

ה ע ר ו ת

דברים אלה של פרופ' יונתן סרנה הם גרסה מעודכנת של הרצאתו בקונגרס העולמי למדעי היהדות בירושלים, אוגוסט 2001.

Isaac M. Wise, *Reminiscences*, (New York: Central Synagogue, 1945 [1901]), pp. 23-24; ראה גם: Isaac M. Wise, "The World of My Books," *American Jewish Archives* 6 (June 1954); Jacob R. Marcus (ed.), *Critical Studies in American Jewish History* (New York: Ktav, 1971), I, p. 154

Cyrus Adler to the *American Hebrew*, 9 December 1894, in Ira Robinson (ed.), *Cyrus Adler: Selected Letters* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1985), I, p. 154

Arthur Hertzberg, "'Treifene Medina': Learned Opposition to Emigration to the United States," *Proceedings of the 8th World Congress of Jewish Studies* (Jerusalem, 1984), pp. 1-30

Isaac Leeser, "Address of the Jewish Publication Committee to the Israelites of America," *The Jewish Miscellany* (Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 5605 [1845]), pp. 1-4; Paul Mendes-Flohr and Jehuda Reinharz, *The Jew in the Modern World: A Documentary History*, 2nd edition (New York: Oxford University Press, 1995), pp. 461-463; על גידול העיתונות הדתית ראה: William L. Joyce *Printing and Society in Early America*; Nathan Hatch, "Elias Smith and the Rise of Religious Journalism in the Early Republic," (Worcester: American Antiquarian Society, 1983), pp. 250-277

Hatch, "Elias Smith," p. 250
Rudolf Glanz, "Where the Jewish Press was Distributed in Pre-Civil War America," *Western States Jewish Historical Quarterly* 5 (1972/73), pp. 1-14; *idem* "The Spread of Jewish Communities Through America Before the Civil War," *Yivo Annual of Jewish Social Science* 15 (1974), pp. 7-45

Robert Singerman, *Judaica Americana: A Bibliography of Publications to 1900* (New York: Greenwood Press, 1990) מפתח העניינים ל־*Judaica Americana*; מו"לים ומדפיסים המאפשר מעקב אחר תפוקת כל פירמה.

Singerman, *Judaica Americana* הוא הביבליוגרפיה המוסמכת של הפרסומים עד 1900.
Cecil Roth, "The People and the Book," *Personalities and Events in Jewish History* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1953), pp. 172-173

- 10 Michael A. Meyer ממקם את ההתפתחות הזאת בשליש האחרון של המאה התשע-עשרה. ראה חיבורו "German-Jewish Identity in Nineteenth-Century America", בתוך *Toward Modernity: The European Jewish Model* (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1987), pp. 247-267
- 11 Shuly Rubin Schwartz, *The Emergence of Jewish Scholarship in America: The Publication of the Jewish Encyclopedia* (Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1991), במיוחד עמ' 86-87.
- 12 כרכים נוספים הופיעו בשנים 1925, 1928 ו-1939. גינוברג היה, כמובן, מהגר ואת כתב היד המקורי כתב בגרמנית.
- 13 Jonathan D. Sarna, *JPS: The Americanization of Jewish Culture 1888-1988* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989), pp. 29-112; Joshua Bloch, *Of Making Many Books* (Philadelphia, Jewish Publication Society, 1953), pp. 37-135
- 14 מנחם בלונדהיים, "הרבנות האורתודוקסית מגלה את אמריקה" אצל מרים אליאב-פלדון (עורכת) *בעקבות קולומבוס: אמריקה 1492-1992* (ירושלים: מרכז שז"ר, 1996), עמ' 4.
- 15 Adolph S. Oko, "Jewish Book Collections in the United States," *American Jewish Year Book* 45 (1943-44), pp. 67-96; Robert Singerman, "Books Weeping for Someone to Visit and Admire Them: Jewish Library Culture in the United States, 1850-1910," *Studies in Bibliography and Booklore* 20 (1998), pp. 99-144
- 16 Sarna, *JPS*, pp. 120-130, מגיש במלואן את קורות הקלאסיקה של שיף.
- 17 Norman Bentwich, *Solomon Schechter: A Biography* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1948), p. 259; Jonathan D. Sarna, "Two Traditions of Seminary Scholarship," *Tradition Renewed: A History of the Jewish Theological Seminary of America* (New York: Jewish Theological Seminary, 1997), II, pp. 59-61
- 18 Nathan M. Kaganoff, "American Rabbinic Books Published in Palestine," ראה לדוגמה *A Bicentennial Festschrift for Jacob Rader Marcus*, ed. Bertram W. Korn, בתוך (New York: Ktav, 1976), pp. 235-261
- 19 Sarna, *JPS*, pp. 127-28
- 20 Charles Madison, *Jewish Publishing in America* (New York: Sanhedrin Press, 1976), p. 76
- 21 Madison, *Jewish Publishing in America*, pp. 77-84, 206-207
- 22 Madison, *Jewish Publishing in America*, pp. 84-100, 206-217; ראה גם הביבליוגרפיה השנתית של הספרים היהודיים באמריקה, המופיעה ב-*Jewish Book Annual*
- 23 Sarna, "The History of the Jewish Press in North America," *The North American Jewish Press: The 1998 Alexander Brin Forum* (Waltham: Cohen Center for Modern Jewish Studies/Brandeis University, 1995) pp. 6-7; *American Jewish Year Book* 43 (1941-42), pp. 631-642
- 24 Harry Schneiderman, "American Jewish Year Book, 1899-1948," *American Jewish Year Book* 50 (1948-49), pp. 87-88